

УДК 332.2.01

А. М. Третяк,
д. е. н., професор, член-кореспондент НААН,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-1154-4797

В. М. Третяк,
д. е. н., професор, Сумський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0001-6779-1941

Т. М. Прядка,
к. е. н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-6179-0128

Н. О. Капінос,
к. е. н., Сумський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-9354-5311

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.6.27

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ НА ЗАСАДАХ НОВІТНЬОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО- ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕОРІЇ

A. Tretiak,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Researcher, Bila Tserkva National Agrarian University
V. Tretiak,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Sumy National Agrarian University
T. Priadka,
PhD in Economics, Associate Professor, Bila Tserkva National Agrarian University
N. Kapinos,
PhD in Economics, Sumy National Agrarian University

DEVELOPMENT OF LAND PLANNING SYSTEM BASED ON THE LATEST INSTITUTIONAL AND BEHAVIORAL THEORY

Означені проблеми землеустрою та землевпорядкування, розв'язанню яких здатна сприяти новітня інституціонально-поведінкова економічна теорія. Визначено інституціональні складові побудови та розвитку системи землевпорядкування, зокрема, поняття "Інституція" та "Інститут" стосовно землеустрою та землевпорядкування. Так, до інституцій віднесено: звички, стереотипи, ментальність, віра, переконання, в тому числі реалізації ідей сталого розвитку, які перебувають у "головах" землевпорядників та користувачів землевпорядних послуг і інформації про права на землю й про землекористування; "Правила гри", закони, нормативні акти, стандарти, міжнародні угоди і т.д. які відображаються в нормативно-правових актах із землеустрою, земельних відносин, кадастру, оцінки та охорони земель. До інститутів віднесено: національні та міжнародні професійні об'єднання землевпорядників, державні регуляторні органи із землеустрою, земельних відносин, земельного кадастру, охорони земель та інших природних ресурсів (уряд, галузеві міністерства і відомства, регіональні та місцеві адміністративні органи), наддержавні регуляторні органи з управління земельними ресурсами та землевпорядкування (ООН, Євросоюз і т.п.). Обґрунтовано ідею інституціональної мотивації розвитку землеустрою та землевпорядкування, зокрема, розроблено логічно-змістовну модель розвитку національної системи землевпорядкування, виходячи із еволюції запитів до її інформації, що базуються на засадах сталого розвитку країни та сталого (збалансованого) землекористування. Адже саме запити інституцій сталого розвитку загалом, та розвитку сталого (збалансованого) землекористування зокрема, визначатимуть нову, та головне — прийнятну світовим і національним середовищем, методологічну та організаційну базу побудови системи землеустрою та землевпорядкування та їх широкого впровадження. Обґрунтовано, що сприйняття ідей сталого розвитку в національних середовищах є ефектом інституціональної правонаступності — одним із головних теоретичних досягнень інституційної теорії і може слугувати неформальною інституційною основою переходу на новий етап побудови національної системи землевпорядкування на засадах новітньої інституціонально-поведінкової теорії. Зокрема, розвиток системи на нових принципах, визначатиме і побудову національних інституціональних основ розвитку землеустрою та землевпорядкування і розробку нової науково-теоретичної платформи в сучасних умовах. В основі такої наукової платформи повинна бути парадигма землеустрою та землевпорядкування щодо ринково-орієнтованої моделі земельного устрою України та її регіонів і економіки сталого розвитку землекористування. Розроблено логічно-змістовну модель інституціонального забезпечення синергетичної моделі розвитку землеустрою та землевпорядкування.

The problems of land planning and land organization are outlined, the solution can be facilitated by the latest institutional and behavioral economic theory. The institutional components of establishment and development of the land management system are defined, in particular, the concepts of "Institution" and "Institute" in relation to land planning and land organization. Thus, the institutions include habits, stereotypes, mentality, faith, beliefs, including the implementation of sustainable development ideas that are in the "heads" of land management specialist and users of land planning services, land rights and use information. In addition "Rules of the game", laws, regulations, standards, international agreements, etc. which are reflected in the regulations on land management, land relations, cadaster, land valuation and protection. The institutes include: national and international professional associations of specialists in land management, state regulatory bodies on land organization, land relations, land cadaster, land protection and other natural resources (government, line ministries and departments, regional and local administrative bodies), global regulatory bodies on land resources management and land planning (UN, EU, etc.). The idea of institutional motivation of land planning and land organization development is substantiated, in particular, a logical and meaningful model of development of the national land planning system is developed, based on the evolution of information requests on sustainable development and sustainable (balanced) land use. After all, it is the sustainable development institutions' requests in general, and the development of sustainable (balanced) land use in particular, will determine a new, and most importantly — acceptable to the world and national environment, methodological and organizational basis for building land planning and land organization systems and their widespread implementation. It is substantiated that the perception of sustainable development ideas in national environments is the effect of institutional succession — one of the main theoretical achievements of institutional theory and can serve as an informal institutional basis for the transition to a new stage of building a national land planning system based on the latest institutional and behavioral theory. In particular, the development of the system on new principles will determine the construction of national institutional foundations for land organization and land planning as well as the development of a new scientific and theoretical platform in modern conditions. Such a scientific platform should be based on the paradigm of land organization and land planning in relation to the market-oriented model of land organization in Ukraine and its regions and the economy of sustainable land use development. A logical and meaningful model of institutional support of the synergetic model of land organization and land planning development has been devised.

Ключові слова: землеустрій, землевпорядкування, інституція землевпорядкування, сталий розвиток, сталі (збалансовані) землекористування.

Key words: land organization, land planning, land planning institution, sustainable development, sustainable (balanced) land use.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Землевпорядкування включає реалізацію основних політичних рішень, які стосуються характеру і розмірів вкладення коштів в організацію використання і охорони земель, особливо у капіталізацію і екологізацію землекористування. Воно включає поточні оперативні рішення, які приймаються щодня фахівцями сфери управління земельними ресурсами та землекористуванням, такими як землевпорядники, містобудівники, аграрники, екологи, геодезисти, оцінювачі та іншими. З інституційної точки зору, землевпорядкування залежить від земельної політики, законодавчої бази, проблем, пов'язаних з раціональним використанням ресурсів, угод, пов'язаних з управлінням земельними ресурсами та землевпорядкуванням, і управлінням інформацією про землю та інші природні ресурси. Воно пов'язане як з державними, так і з приватними ініціативами. Багато рішень із землеустрою та землевпорядкування зачіпають використання окремих об'єктів нерухомості, але поширюються на більш значну територію і знаходяться поза контролем з боку окремих власників. Деякі рішення про формування нових або поліпшення вже існуючих об'єктів земельних відносин можуть викликати зміни меж землеволодінь та землекористувань, як, наприклад, у сільському господарстві при консолідації земель або у разі формування територій природно-заповідного фонду. Такого роду діяльність повинна

відповідати нормам, постановам і порядку, що встановлені земельним, природоохоронним та містобудівним законодавством і застосовуються до всіх власників землі. Рішення із землеустрою та землевпорядкування можуть регулюватися органами управління різних рівнів у залежності від існуючої адміністративної системи і традицій країни. Узгодженість різних урядових органів при розробці та реалізації земельної політики є суттєво важливою, щоб уникнути конфліктів. У разі переходу до ринкової економіки дуже часто не виходить інтегрувати земельну політику, складовою якої є землеустрій та землевпорядкування.

Успіх будь-якої системи управління земельними ресурсами та землекористуванням широкого спектру дії залежить від ряду інституційних питань, які вирішуються, якщо передбачається отримати вигоди капіталізації та екологізації землекористування. Зокрема, дуже важливо орієнтуватися на потреби користувачів інформації про землю та інші природні ресурси і права на них у процесі використання. У число цих споживачів входять:

1) уряд: сільське і лісове господарство, оборона, наука і освіта, навколишнє середовище, економіка, транспорт, житлове будівництво, землеустрій; місцеве самоврядування, природні ресурси, планування і розвиток землекористування, енергетика, промисловість і т. д.;

2) приватний сектор: аграрники, будівельні компанії, економісти, екологи, фермери і лісокористувачі, інвестори, власники земельних ділянок, нотаріуси, проєктувальники, забудовники, агенти операцій з нерухомістю, землевпорядники і оцінювачі і т. д.

Продукція, що створюється у сфері землеустрою та землевпорядкування, потрібна кожному споживачеві, буде різною, хоча спільною темою є права власності на землю та інші природні ресурси, вартість земельних ділянок і землекористування, включаючи інформацію про права, обмеження і зобов'язання, які, наприклад, є результатом законодавства, призначеного для захисту навколишнього середовища. У той час як земельно-облікові дані про ґрунти, водні ресурси, види сільськогосподарських культур і т. д. можуть бути корисними для якихось сільськогосподарських цілей, мало є свідчень того, що збір, зберігання і аналіз цих даних були економічно ефективними або необхідні в сучасній ринковій економіці. Вимоги до інформації про землю та інші природні ресурси необхідно постійно переглядати в світлі сучасних методів землеустрою та землевпорядкування і мінливих потреб економіки та суспільства. У своїй більшості, вимоги та перелік інформації носять суб'єктивний, залежний від політики та очільників центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів. Вельми важливо розставити пріоритети відповідно до наявних ресурсів і створити землевпорядну та інформаційні системи, які завжди можуть підтримуватися в актуальному стані.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останніми роками інституційний підхід зайняв помітне місце в дослідженнях українських економістів Г.Г. Кірейцева, О.М. Мороз, Т.О. Осташко, М.А. Хвесика, В.М. Жука та ін. Нашим дослідженням сприяли і праці російських фахівців у галузі інституційної теорії А. Нестеренка, Р. Капельюшнікова, А. Олейника, В. Тамбовцева, А. Шастічко, [1] а, також вивчення праць її зарубіжних основоположників від Веблена до Дугласа Норта, Джеффри Ходжсона, Рональда Коуза та ін. [2—4]. Проблематика сучасного розвитку землеустрою та землевпорядкування в Україні на засадах новітньої інституціонально-поведінкової економічної теорії розглядається в працях А.М.Третяка, В.М. Третяк, Т.М. Прядка, Н.О. Капінос [5—7], де підкреслюється необхідність запровадження системного, інституціонального підходу до розвитку землеустрою та землевпорядкування.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є обґрунтування моделі розвитку національної системи землевпорядкування та її інституціонального забезпечення на засадах новітньої інституціонально-поведінкової економічної теорії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети вирішуються такі завдання:

- означаються проблеми землевпорядкування, розв'язанню яких здатна сприяти теорія інституціоналізму;
- визначаються інституціональні складові побудови та розвитку системи землевпорядкування;
- обґрунтовується ідея інституціональної мотивації розвитку землеустрою та землевпорядкування, концептуальні підходи до вирішення проблем їх національної, регіональної та на місцевому рівні складової;
- обґрунтовується ідея інституціонального забезпечення реалізації синергетичної моделі розвитку системи землевпорядкування;
- вирішується українська дилема між імplementуванням та адаптуванням теоретичних засад землеустрою і землевпорядкування, виходячи з інституціо-

нальної специфіки національної системи землевпорядкування та дієздатності її наукових шкіл.

Нині більшість органів сфери управління земельними ресурсами та землекористуванням взяли орієнтований на ринок підхід до надання землевпорядних та земельно-інформаційних товарів і послуг. Під час прийняття такого підходу необхідно визначити, хто є споживачами на ринку даних, пов'язаних із землею, і яка базова інформація їм потрібна. Для надання послуг в масштабі країни може бути необхідним допустити перехресне субсидування землевпорядних робіт щодо збору, обробки та розповсюдження даних, пов'язаних із землею, з тим, щоб забезпечити повне охоплення країни. Така підтримка управління землевпорядною діяльністю повинна бути прозорою, щоб конкуренція з приватним сектором не тільки була чесною, але і сприймалася як чесна.

Крім того, держава є регулятором земельного ринку і забезпечує земельний ринок інфраструктурою, вона також володіє значними площами землі. У деяких країнах функції землеустрою та землевпорядкування, управління земельними ресурсами та визначення земельної політики поєднані в одному відомстві. Хоча така організація має багато переваг, особливо в зв'язку ефективністю послуг, які вона надає, вона може дати урядові переваги в конкурентоспроможності над іншими власниками землі і створити недовіру на земельному ринку. В якості власників землі уряд не повинен користуватися привілеями, які ставлять його над іншими учасниками земельного ринку.

Як відомо, права землекористування стають все більш складними у міру того, як суспільство все більше піклується про захист навколишнього середовища і зниження несприятливого впливу таких видів діяльності, як захоронення відходів чи не регульоване сільське господарство, які забруднюють землю [5; 8]. Результати обмеження землекористування можуть охоплювати багато земельних ділянок що є обов'язковою передумовою здійснення землевпорядкування.

Щоб оптимально використовувати національні ресурси, кожна країна здійснює стратегію планування та розвитку землекористування з тим, щоб поліпшити фізичну інфраструктуру і оздоровити навколишнє середовище. Планування землекористування являє собою процес розподілу земельних та інших природних ресурсів, особливо прав використовувати землю певним чином, щоб забезпечити максимальну ефективність з урахуванням характеру навколишнього середовища та добробуту населення. Без офіційних землевпорядних планів землекористування і повноважень, які застосовуються для забезпечення контролю за розвитком землекористування, він відбуватиметься нестабільно, створюючи неконтрольовані поселення та забудова і збитки для навколишнього середовища. Неорганізовані поселення та забудова будуть з'являтися, і земля, призначена для суспільства в майбутньому, буде зайнята, стримуючи перспективні програми розвитку або перешкоджаючи їх реалізації. Це може дуже дорого коштувати суспільству та навколишньому середовищу.

Як буде здійснюється планування землекористування, залежить від політичної системи країни і розподілу обов'язків між різними частинами системи управління [9]. Деякі обов'язки лягають на центральний уряд, а інші можуть бути передані на місцевий рівень. Підхід до розвитку міст часто істотно відрізняється від підходу щодо сільських районів, приводячи до соціальних спорів. На ділі ж існують міцні зв'язки між містами і сільськими районами, залежними один від одного.

Планування землекористування часто призводить до створення нових схем зонування земель [10] і нових схем землекористування, які мають значний вплив на земельний ринок. У багатьох країнах деякі з прав, які розподіляються в процесі планування, такі як дозволи на будівництво, враховуються в реєстрах земель і ка-

дастрі; тоді обов'язком органів реєстрації земельних ділянок є, наприклад, перевіряти чи відповідають запропоновані схеми зонування земельному законодавству щодо планування.

Планування землекористування істотно впливає на ринок сільського та міського землекористування, так як вартість земельних ділянок різко змінюється, коли змінюється дозволене використання земель, наприклад, з сільсько- або лісогосподарського на житлове або комерційне. Фізичні поліпшення будівель дають лише невелику різницю в ринковій ціні в порівнянні зі змінами в дозволеному використанні. Іноді підвищення цінності збільшенням вартості, викликане дозволом змінити цільове використання земельних ділянок, буває дуже великим за розміром і може обкладатися особливими податками, щоб зменшити спекуляцію земель. Навпаки, рідко буває компенсація за зниження вартості земельних ділянок, яке відбувається, в результаті негативного екологічного чи іншого впливу.

Отже, пошук нових послідов для розвитку дієвих систем землеустрою та землевпорядкування є національною справою та засвідчує проблеми не стільки практичного, скільки, і більше, базового — теоретичного рівня.

Вибір інституціональної доктрини обґрунтовується її здатністю пояснити сучасний стан та перспективи розвитку національної системи землевпорядкування з позиції взаємодії: базових соціально-економічних мотивів користувачів інформації про права на землю, та інші природні ресурси, землекористування та земельні відносини; самих землевпорядників; нормативно-правових норм регулювання; організаційних форм землевпорядної діяльності та її самоорганізації.

Проблеми землевпорядкування, розв'язанню яких здатна сприяти теорія інституціоналізму.

Використовуючи підходи А.М. Нестеренка [11] для наших досліджень, знання інституціоналізму направляються на пошук відповідей з таких питань:

— Яке співвідношення національно-специфічних та універсальних факторів у розвитку землеустрою та землевпорядкування як основного механізму управління земельними ресурсами і відносинами та землекористуванням? Чи можлива універсальна (бездоганна) модель землеустрою та землевпорядкування? Чи можливо в глобальному світі країнам "іти своїм шляхом" в цьому питанні, або всі повинні втратити свою ідентичність?

— Яка мета глобального управління земельними ресурсами, а відповідно і землевпорядкуванням? Чи піддається його стратегічна доктрина суспільному регулюванню?

— Чи може інституціональна теорія допомогти в практичній реалізації парадигми землеустрою та землевпорядкування економіки сталого (збалансованого) розвитку?

— Які інститути сприяють забезпеченню бажаного розвитку землеустрою та землевпорядкування?

— Які можливості держави, професійних об'єднань та інших складових "інституціонального проектування" розвитку землеустрою та землевпорядкування.

Складові інституціональної побудови землеустрою та землевпорядкування.

Слід зазначити, що інституціоналізм це широка наукова течія, яку краще було б вважати не окремою теорією, а сукупністю доктрин. Враховуючи специфіку цих досліджень, розглянемо спрощений підхід щодо розуміння та використання фундаментальних знань цієї доктрини.

Т. Веблен обґрунтував саме поняття інституцій як "стійких звичок мислення, властивих великій спільності людей" [4]. Представники "нового" покоління інституціоналізму вважають основою інститутів не стільки культурний або психологічний феномен, скільки набір правових норм і неформальних правил, що жорстко спрямовують економічну поведінку індивіда і органі-

зацій ("правила гри", за визначенням Д. Норта). Таким чином, вони доповнюють "звички і стереотипи", які займають центральне місце в "старому" інституціоналізмі.

Важливим в інституціоналізмі є поняття організаційних об'єднань. Першою працею в цьому дусі є знаменита стаття нобелівського лауреата Р. Коуза "Природа фірми" (1937 р.). У подальшому інституціоналізм значно розширив поняття організаційної складової інститутів у сфері економіки.

Вищеозначена масштабність та різноманіття цієї наукової доктрини якоюсь мірою пояснює складність її сприйняття та той факт, що на сьогоднішній день в інституціональній теорії відсутнє загальносприйнятне поняття категорії "інституції" та "інституту". Для цього дослідження найбільш прийнятним є визначення, котре зроблене Дж. Ходжсоном [3] та нами в праці [12].

На підставі досліджень виділяємо п'ять узагальнених складових поняття "інституції" та "інституту", що умовно ідентифікуємо як складові відносно інституціонального забезпечення розвитку системи землевпорядкування (рис. 1). Такий підхід є важливим для врахування впливу кожної складової "інституції" та "інституту" на побудову та розвиток землеустрою і землевпорядкування.

Неформальні інституції є, з точки зору інституціональної теорії, найбільш стійкими до змін. Формальні інституції та інститути "десь зовні" можуть відносно швидко змінюватись під впливом реформ, при цьому неформальні інститути можуть довго бути повільнішими та поступовими цим змінам.

Модель інституціональної мотивації розвитку землевпорядкування.

Для розвитку системи землевпорядкування важливо зрозуміти, як відбувається зміна старих інституцій та інститутів новими, як вони зазнають змін. Інституційно-поведінкова теорія пропонує кілька типів такого процесу. Переважаючим вона вважає тип, який іменується "path dependence" (залежність від траєкторії попереднього розвитку / близько до "біологічної метафори" в економіці).

У біології передача спадковості забезпечується генами. В економіці місію генів виконують інституції. Суспільство і економіка відтворюють соціальні, культурні, економічні інституції минулого та поступово змінюються. Така теза добре підтверджується на прикладі реалізації земельної реформи в Україні.

Значно рідше зустрічається "path independence", незалежність від минулого, що виявляється в радикальній ломці попередньої системи. Згідно з положеннями "нового" інституціоналізму, головними чинниками такого інституційного розвитку виступають інноваційна діяльність підприємців, спеціалістів професійних об'єднань, державних службовців, інших активних членів суспільства і технологічний прогрес (Шумпетер Й.) [11]. Водночас важливою є наявність загальносприйнятої для неформальних інститутів ідеї чи мети нового інституційного розвитку.

Відносно наших досліджень такою ідеєю (інституціональною мотивацією) є побудова багатфункціональної системи землевпорядкування [5]. Для успіху така мотивація має відповідати інтересам інституцій та інститутів країни. Проте слід враховувати, що спочатку з'явилась мотивація розвинених країн світу в розвитку глобального сталого розвитку (рис. 2). Відповідно в період з 1961 р. по 1990 р. формувались інституції та інститути міжнародних "правил гри" управління земельними ресурсами та землевпорядкування, стандартизації оцінки землі та іншої нерухомості саме під їх запити.

Починаючи з 90-х років минулого століття і по цей час, процеси у світовій економіці та політиці збільшили кількість та якість інститутів, що зацікавлені в сталому розвитку країн. Відбулося розширення міжнародних інститутів у глобальному економіко-політичному просторі, а саме:

Рис. 1. Дефініція "Інституцій" та "Інституту" за Дж. Ходжсоном та авторське виділення загальних складових поняття "Інституція" та "Інститут" стосовно землеустрою та землевпорядкування

1) розширено організаційну інфраструктуру сталого розвитку;

2) зросла роль у цьому процесі більшості країн;

3) організовано "місіонерську" діяльність у справі запровадження сталого розвитку (в Україні робота USAID, Світового банку тощо).

Проте в Україні стратегія сталого розвитку відсутня, не дивлячись на те що її проекти було розроблено в 2001, 2002 р. [13]. У 2019 р. указом Президента України було затверджені цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [14]. Серед основних цілей, які мають відношення до розвитку землеустрою та землевпорядкування, зазначена: ціль 2 — подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; ціль 13 — життя невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками та ціль 15 — захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття. Отже, доктрина впровадження в Україні сталого розвитку, і особливо розвитку сталого (збалансованого) землекористування шляхом здійснення землеустрою та землевпорядкування потребує переосмислення. Серед причин такого висновку вітчизняні науковці [5; 8; 15; 16] відзначають нездатність національних інституцій попереджувати та, тим більше, запобігати еколого-економічним кризам землекористування; обмеженість системи землевпорядкування у забезпеченні запитів гравців економіки земле- та природокористування і земельної політики; ігнорування низки суттєвої інформації, що породжує національні, регіональні та місцеві проблеми асиметрії інформації та багато іншого.

Проте лише покращення існуючої моделі земельного устрою та системи землекористування унеможливіє вирішення існуючих проблем землеустрою та землевпорядкування і формування прийнятної національної системи землевпорядкування. Більше того, існуюча модель землеустрою та землевпорядкування не руйнує національний спектр інституціонального забезпечення

його розвитку, а скоріш обезкровлює її науково-теоретичний базис.

Очевидно, що такий стан справ, визначений певним егоїзмом окремих вчених, особливо землевпорядників та інших національних гравців, має бути переглянутий. Землевпорядним інституціям необхідно знайти та покладатись на нову фундаментально об'єднуючу весь світ ідею. Такою ідеєю є Концепція сталого розвитку. За роки незалежності в Україні було здійснено кілька спроб створити та затвердити на законодавчому рівні Концепцію сталого розвитку країни, жодна з яких не увінчалась успіхом. Жодної законотворчої ініціативи щодо впровадження проекту стратегії сталого розвитку України не було зареєстровано [13].

Майбутню модель розвитку системи землеустрою та землевпорядкування ми пов'язуємо з прерогативою запитів до них від національних, регіональних та місцевих інституцій, що забезпечуватимуть реалізацію сталого розвитку в Україні, і особливо сталого (збалансованого) землекористування. На наше переконання саме запити інституцій сталого розвитку загалом, та розвитку сталого (збалансованого) землекористування зокрема, визначатимуть нову, та головне — прийнятну світовим і національним середовищем, методологічну та організаційну базу побудови системи землеустрою та землевпорядкування і їх широкого впровадження.

Сприйняття ідей сталого розвитку в національних середовищах є ефектом інституціональної правонаступності — одним із головних теоретичних досягнень інституційної теорії і може слугувати неформальною інституційною основою переходу на новий етап побудови національної системи землеустрою та землевпорядкування на засадах новітньої інституціонально-поведінкової теорії. Зокрема, розвиток системи на нових принципах, визначатиме і побудову національних інституціональних основ розвитку землеустрою та землевпорядкування і розробку нової науково-теоретичної платформи в сучасних умовах. В основі такої наукової платформи має бути парадигма землеустрою та землевпорядкування щодо ринково-орієнтованої моделі земельного устрою України та її регіонів і економіки сталого розвитку землекористування.

Інституціональне забезпечення синергетичної моделі розвитку землеустрою та землевпорядкування приведено на рисунку 3.

Дієвість запропонованої моделі інституціонального забезпечення розвитку системи землеустрою та землевпорядкування в умовах впровадження цілей сталого розвитку (рис. 3) ґрунтується також і на синергетичній теорії. Основоположник цієї теорії Г. Хакен довів не тільки можливість самоорганізації підсистем для певних цілей в точних та природних науках, а й інтерпретував це явище і для економіки [17, с. 38].

Синергетичний ефект проявляється переходом систем від хаосу до порядку. Зазвичай такий перехід потребує певних умов та стимулів. У наших дослідженнях визначальною є тенденція до розбудови нового порядку в розвитку землеустрою та землевпорядкування в національних, регіональних та місцевих умовах, особливо для територіальних громад. Концептуальними умовами реалізації даної тенденції є наявність загальноприйнятої ідеї розвитку (як необхідності екологізації та капіталізації землекористування) та відповідне інституціональне забезпечення її реалізації (умови). Перше (екологізація та капіталізація землекористування), передбачає створення з врахуванням цілей сталого розвитку загальноприйнятих правил за рахунок гармонійного й взаємодоповнюючого поєднання процесів конвергенції та адаптування. Останнє (умови) організовується шляхом: ініціювання та здійснення перебудови національного регулювання землеустрою та землевпорядкування; створення адекватних умов для інституціонального забезпечення розвитку землеустрою та землевпорядкування в Україні, формування но-

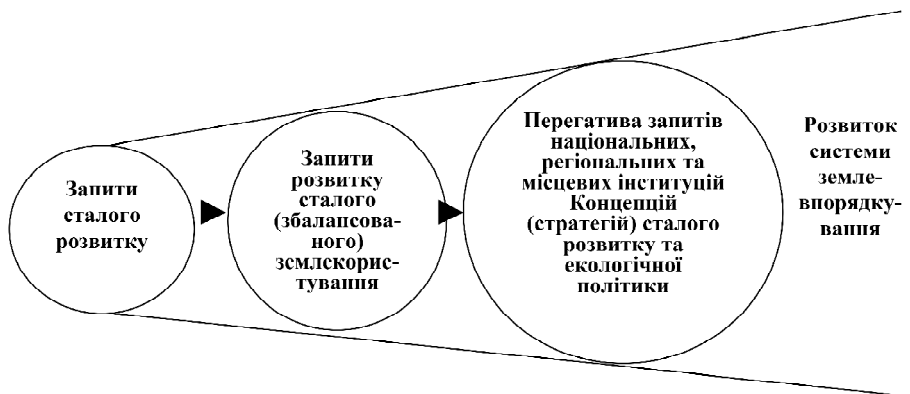

Рис. 2. Логічно-змістовна модель розвитку національної системи землевпорядкування, виходячи із еволюції запитів до її інформації

вого наукового забезпечення цих процесів, що обумовлює розробку оновлених законів України "Про землеустрій" та "Про охорону земель" і проєкту закону "Про управління землекористуванням".

Запропонована модель розвитку системи землеустрою та землевпорядкування пояснює взаємозв'язок та поєднує процеси конвергенції й адаптування "правил гри". Для України дилема між імплементаванням та адаптуванням міжнародного інституціонального середовища сталого розвитку та управління земельними ресурсами і землекористуванням є особливо гострою. Іншими словами ця дилема є рубіконом для вітчизняної науки: бути чи не бути їй другосортною в процесах розвитку землеустрою та землевпорядкування.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Завданням землевпорядної науки є не тільки вирішення проблеми практики, а й прогнозування розвитку її предмета та об'єктів, а відтак і концепції та стратегії її майбутнього застосування. Новітня інституціонально-поведінкова теорія у різних її проявах є вершиною сучасної економічної та землевпорядної думки. Знання цієї теорії в тій чи іншій мірі використовуються для прогнозування й координації розвитку більшості складових землевпорядної науки. Інституція та інститут землеустрою і землевпорядкування є сукупністю взаємопов'язаних складових, що об'єктивно існують як окремі інституції та інститути "десь зовні" (як "правила гри", структури), так і знаходяться в "головах" землевпорядників і землекористувачів (як суб'єктивні, неформальні прояви).

Новітня інституціонально-поведінкова теорія першочергово пов'язує успішність реформи зі станом розвитку неформальних інститутів та людей, що її реалізують, особливо очільників інститутів. Останні залежні від їх "минулого" та мають отримати потужну мотивацію до сприйняття нового й реформування.

Потужною ідеєю інституціональної мотивації розвитку землеустрою та землевпорядкування є цілі сталого розвитку. Вони формують модель розвитку земельного устрою України та систему сталого (збалансованого) землекористування від ідеології, що сформувалася в радянському союзі до ідеології інституцій і інститутів сталого розвитку. Останні мотивовані до конвергенційних процесів в землевпорядній сфері.

Рис. 3. Інституціональне забезпечення синергетичної моделі розвитку системи землевпорядкування на засадах цілей сталого розвитку України

Відтак національна система землевпорядкування отримує якісно іншу мотивацію розвитку, а відповідно і потребу оновлення запропонованого законодавства. Крім того, невідкладним є розвиток неформальних інституцій (Кодекс землевпорядника) та інститутів (ВГО "Спілка землевпорядників", професійні асоціації).

Література:

1. Історія економічних учень: методологічні аспекти дослідження витоків інституціоналізму: підручник / [Н.І. Гражевська, Т.В. Гайдай, А.П. Нестеренко]; за ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2004. — 1300 с.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт; пер. с англ. А.Н. Нестеренко. — М.: Начала, 1997. — 190 с.
3. Ходжсон Д. Экономическая теория и институты: манифест современной институциональной экономической теории / Д. Ходжсон; пер. с англ. — М.: Дело, 2003. — 464 с.
4. Veblen T. The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays. N.Y.: Huebsch, 1919. P. 239.
5. Третяк А.М. Землеустрій в Україні: теорія, методологія: Монографія. — Херсон: ОЛДИ-ПЛЮС, 2013. — 488 с.
6. Третяк А.М., Третяк В.М. Концептуальні засади новітньої інституціонально-поведінкової економічної теорії для економіки землекористування України. MODERN PROBLEMS IN SCIENCE. Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference Prague, Czech Republic. November 09—12, 2020. С. 163—166.
7. Tretiak A., Tretiak V., Priadka T., Kapinos N. The institutional theory trend of land organization and land planning development. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. — № 1. — 2021. — С. 12—18.
8. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: монографія / А.М. Третяк. — Херсон: Грінь Д.С., 2012. — 440 с.
9. Курильців Р.М. Інтегроване управління землекористуванням у контексті сталого розвитку: теорія, методологія і практика: дисертація на зд. наук. ст. д. е. н., К.: 2017. 519 с.
10. Третяк А.М., Третяк В.М. Зонування земель: законодавчий колапс та наукові засади планування розвитку землекористування об'єднаних територіальних громад. Агросвіт. № 23. 2020. С. 3—9.
11. Нестеренко А.Н. Экономика и институциональная теория / А.Н. Нестеренко. — М.: УРСС, 2002. — 415 с.
12. Третяк А.М., Третяк В.М., Прядка Т.М., Капінос Н.О. Наукова гіпотеза трактування землевпорядкування як соціально-економічної інституції. Економіка та держава. № 5. 2021. С. 8—14.
13. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування". Аналітична записка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/proekti-konceptii-stalogo-rozvitku-ukraini-mozhliivist-ikh>
14. Указ Президента України № 722/2019 "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
15. Третяк А.М., Третяк В.М., Скляр Ю.А., Капінос Н.О., Третяк Н.А. Концепція державної програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2030 року. Агросвіт. № 19—20. 2020. С. 24—31.
16. Третяк А., Третяк В., Прядка Т. Законодавчо-нормативне запровадження зонування земель за типами (підтипами) землекористування в замір чинних категорій земель. Землевпорядник вісник. 2021. № 2. С. 16—20.
17. Хакен Г. Синергетика. Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен; пер. с англ. — М.: Мир, 1985. — 423 с.

References:

1. Grazhevskaya, N.I. Gaidai, T.V. Nesterenko, A.P. (2004), Istorii ekonomichnykh uchen': metodologichni aspekty doslidzhennia vytokiv instytutsionalizmu [History of economic thought: methodological aspects of the study of the origins of institutionalism], Znannia, Kyiv, Ukraine.
2. North, D. (1997), Instituty, institucional'nye izmeneniya i funkcionirovanie jekonomiki [Institutions, institutional change and the functioning of the economy], Nachala, Moscow, Russia.
3. Hodgson, D. (2003), Jekonomicheskaja teorija i instituty: Manifest sovremennoj institucional'noj jekonomicheskoy teorii [Economic theory and institutions: Manifesto of modern institutional economic theory], Delo, Moscow, Russia.
4. Veblen, T. (1919), The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays, Huebsch, N.Y., USA.
5. Tretiak, A. (2013). Zemleustrij v Ukraini: teoriia, metodologija [Land management in Ukraine: theory, methodology], OLDI-PLUS, Kherson, Ukraine.
6. Tretiak, A.M. and Tretiak, V.M. (2020), "Conceptual foundations of a new institutional and behavioral economic theory for the land use economy of Ukraine", MODERN PROBLEMS IN SCIENCE. Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference Prague, Czech Republic, November 09—12, pp. 163—166.
7. Tretiak, A. Tretiak, V. Priadka, T. and Kapinos, N. (2021), "The institutional theory trend of land organization and land planning development" Land management, cadastre and land monitoring, vol. 1, pp. 12—18.
8. Tretiak, A.M. (2012), Ekologija zemlekorystuvannia: teoretyko-metodologichni osnovy formuvannia ta administruvannia [Ecology of land use: theoretical and methodological bases of formation and administration], Hrin D.S., Kherson, Ukraine.
9. Kuriltsev, R.M. (2017), "Integrated land use management in the context of sustainable development: theory, methodology, practice", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.
10. Tretiak, A. and Tretiak, V. (2020), "Land zoning: legislative collapse and scientific fundamentals of planning the land use development by united territorial community", Agrosvit, vol. 23, pp. 3—9.
11. Nesterenko, A.N. (2002), Jekonomika i institucional'naja teorija [Economics and institutional theory], URSS, Moscow, Russia.
12. Tretiak, A., Tretiak, V., Priadka, T. and Kapinos, N. (2021), "Scientific hypothesis of the interpretation of land planning as a socio-economic institution", Ekonomika ta derzhava, vol. 5, pp. 8—14.
13. NISS (2014), "Projects of the concept of sustainable development of Ukraine: the possibility of their improvement and application", available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/proekti-konceptii-stalogo-rozvitku-ukraini-mozhliivist-ikh> (Accessed 10 June 2021).
14. President of Ukraine (2019), Decree "On the Sustainable Development Goals for Ukraine until 2030", available at: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (Accessed 10 June 2021).
15. Tretiak, A. Tretiak, V. Skliar, Yu. Kapinos, N. and Tretiak, N. (2020), "Concept of the state program for the development of land relations in Ukraine for the period until 2030", Agrosvit, vol. 19—20, pp. 24—31.
16. Tretiyak, A. Tretiyak, V. and Pryadka, T. (2021), "Legislative and normative introduction of land zoning by types (subtypes) of land use in replacement of existing land categories", Land Management Bulletin, vol. 2, pp. 16—20.
17. Haken, H. (1985), Sinergetika. Ierarhii neustojchivostej v samoorganizujushhhsja sistemah i ustrojstvakh [Advanced Synergetics. Instability Hierarchies of Self-Organizing Systems and Devices], Mir, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 13.06.2021 р.